

Romaneista Kroatiassa

SIMO MANNILA

Kroatiassa on tutkittu romanien elinoloja 2000-luvulla melko lailla, ja tässä yhteydessä on koottu useita laajoja kvantitatiivisia aineistoja. Aktiivisuuden on epäilemättä vaikuttanut maan integroituminen Euroopan unioniin ja myös Maailmanpankin *Decade of Roma Inclusion* -hanke, joka alkoi vuonna 2005. Ensimmäisenä merkittävänä tutkimuksena ilmestyi Maja Štambukin toimittama *How Do Croatian Roma Live* sekä kroatiaksi että englanniksi vuonna 2005. Se sisälsi sosiodemografista ja -kulttuurista perustietoa romaneista ja heidän asumisestaan, kotitalouksien rakenteesta, köyhydestä, koulutuksesta ja naisten asemasta. Tutkimuksessa pohditaan myös muun muassa köyhyden kulttuuria romanien identiteetin osana, kuvataan romanien puhumia kieliä ja perheiden etnistä rakennetta. Euroopan unionin perusoikeusviraston (FRA) 28 maata käsittävässä MIDIS II -tutkimuksessa (2017), jonka aineisto koottiin vuosina 2015–2016, keskityttiin Kroatian osalta romanien perusoikeuksiin ja syrjintäkokemuksiin. Niiden ymmärtämiseksi koottiin myös laajasti taustatietoa.

Viime vuonna ilmestyi Suzana Kunacin ja kollegoiden tutki-

mus *Roma Inclusion in the Croatian Society* (2018). Tutkimuksen toteutti Institut of Peace Studies Zagrebissa, ja sen teemoina ovat koulutus, työelämä, terveydenhuolto, sosiaaliset olot ja palvelut, asuminen ja ympäristö, sosiaalinen ja kulttuurinen inklusio, vähemmistöoikeuksien toteutuminen ja syrjintä sekä institutionaalinen kehys ja sektorirajat ylittävä yhteistyö romanipolitiikassa. Raportti kokoaa perustietoa maan romanipolitiikan keskeisistä kysymyksistä siten, että politiikan vaikuttavuutta eri poliittikalohkoilla voidaan myöhemmin seurata. Teksti on siis rakennettu vastaamaan pääkohdittain Kroatian romanipolitiittisen ohjelman (2015) tietotarpeisiin.

Romanipolitiikan ongelmat Kroatiassa ovat perustavanlaatuisia: väestöryhmän kokoaan ei tunneta tarkkaan. Romanien määrästä on vaihtelevia tietoja kuten yleensäkin Balkanilla, ja romanien historia kaikissa entisen Jugoslavian maissa on kompleksinen (Crowe 2007, 195–234). Kroatian väestölaskennassa kysytään etnisyyttä, mutta vastaaja määrittelee itse, mihin etniseen ryhmään hän kuuluu. Koska romaniksi lukeutumisesta on aina ollut pikemmin haittaa kuin hyötyä, väestö-

laskentatietojen katsotaan aliarvioivan romanien todellista määrää. Tämä vaikeuttaa romanipolitiikan suunnittelua ja toteuttamista ja aiheuttaa ongelmia kyselyjen toteuttamisessa: otoksen muodostaminen on vaikeaa, kun perusjoukon määrittely on hankalaa.

Štambukin tutkimuksen alkusi viitataan Kroatian silloisen kansallisen romaniohjelman arvioon, jonka mukaan Kroatian romanien määrä olisi ollut maan EU:hun liittymisen aikoihin noin 30 000, mutta väestölaskennan tietojen mukaan määrä oli vuonna 2001 vain 9 463 ja Roma-kotitalouksien määrä oli 2 099. Tutkimuksen mukaan tehty korkeampi arvio ei ollut epärealistinen. Väestölaskennan tietojen mukaan yli puolet Kroatian romaneista asui tämän vuosituhannen alussa kahdessa maakunnassa, Zagrebissa ja Međimurjessa, joka on Slovenian ja Unkarin rajalla, mutta tiedon käytettävyyttä rajoittaa romanien muita väestöryhmiä suurempi liikkuvuus. Štambuk käytti tutkimuksessaan hyväkseen tilastoaineistoa sekä kokosi oman haastatteluaineiston, johon kuului 969 vastaajaa. Aineiston koostaminen onnistui määrällisesti hyvin, keruu suunnattiin romaninyhteisöihin: Kroatian romanit

asuvat paljolti omissa kylissään tai kaupunginosissaan. Myös MIDIS II -tutkimuksen aineistonkeruu on raportoitu maittain hyvin tarkkaan, ja siinä Kroatiassa otoksen kooksi tuli 538.

Kunacin kumppaneiden tutkimus viittaa uusimman väestölaskennan tietoihin, joiden mukaan Kroatiassa asui 16 975 romanian, kun taas Euroopan neuvosto arvioi romanien määrän olevan 30 000–40 000. Molemmat luvut osoittavat romaniväestön kasvaneen vuosittu-hannen vaihteesta, mikä heijastaa romanien korkeaa syntyvyyttä. Kirjoittajat pyrkivät realistiseen arvioon väestöryhmän koosta ja saivat romanien määräksi Kroatiassa 24 524. Myös heidän tutkimusmenetelmänsä, jolla tämä luku saatiin, kohdentui romanivyhteisöihin, joita laskettiin olevan 134. Tämäkin perusjoukko kuitenkin todennäköisesti aliarvioi romanien määrän, koska myös tutkimuksessa määriteltyjen yhteisöjen ulkopuolella asuu romaneja – samalla tavalla kuin romanivyhteisöissä asuu jonkin verran myös muita kuin romaneja ja joiden osuus voitiin selvittää. Kvantitatiivista tutkimusta edelsivät esitutkimus ja kvalitatiivinen vaihe, jossa tehtiin sekä hallinnon että romanivyhteisön edustajien puolistrukturoituja haastatteluja paikallistasolla ja toteutettiin seitsemän fokusryhmäsesiä maakunnissa. Kvalitatiivisen vaiheen osallistujien määräksi tuli 281, joista useimmat olivat haastateltuja paikallishallinnon edustajia. Kvantitatiivisen aineiston kooksi tuli 4 758, mikä on yli viidennes koko alun perin määritellystä perusjoukosta, ja vastaajien kotitalouksien määrä oli 1 550.

Koulutus on romanitutkimuksen keskeisiä aihepiirejä kaikissa maissa. Kunacin kollegoiden tutkimus kiinnittää huomiota siihen, että romanilapset ovat harvoin päivähoitossa tai esikoulussa, vaikka kaikista romanilapsista peruskoulua käy 95 prosenttia. Koulut ovat kuitenkin melko usein eriytyneitä: joka viides romanilapsi opiskelee erillisissä kouluissa tai romaniluokilla. Romaninuorten ja kaikkien koululaisten koulusaavutukset poikkeavat toisistaan selvästi: romaninuorten saavutukset ovat keskimäärin heikompia kuin kaikkien koululaisten. Yli puolet kroatialaisista on suorittanut toisen asteen opinnot, kun vastaava osuus romaniväestössä on vain 15 prosenttia. Nuorisikäryhmissä romanien koulutus kohenee mutta ei vielä riittävästi. Raportin mukaan heidän kouluvaikeuksiensa syyt ovat edeltävä heikko koulumenestys, varattomuus ja varhainen perheellistyminen.

Kroatian terveysturva on vakuutusperusteinen, ja on pidetty ongelmana, että romaneilta puuttuu sairausvakuutus. Sen puuttumisen syyksi arvellaan heikkoa tiedotusta ja vakuutuksen toimintaan liittyviä juridisia hankaluuksia. Yli puolet tutkimukseen vastanneista oli viimeksi kuluneen vuoden aikana jättänyt jonkun lääkkeen ostamatta varattomuuden takia.

Kroatian romanien merkittäviä ongelmia ovatkin köyhyys ja heikko asumistaso. Yli 80 prosenttia alle 15-vuotiaista lapsista on köyhyyden riskiryhmässä. Usein he myös asuvat kosteissa tiloissa (78 %), ilman suihkua tai kylpyhuonetta (48 %), ilman hygieenisesti riittäviä oloja (43 %). Yhteensä 80 prosenttia lapsista asui kotitalouksissa, joissa

ei ollut tietokonetta. Asumisen puutteet liittyvät Kroatiassa vakaviin yhteisötason ongelmiin. Suuri osa Kroatian romaneista asuu vailla lain turvaa: asumukset ja asumisyhteisöt ovat silloin syntyneet omin päin ja luvun, eivätkä ne ole liittyneet tai päässeet liittymään alueiden tai kuntien infrastruktuuriin. Peräti 73 prosenttia kotitalouksista ei ole viemäröinnin piirissä ja 43 prosentilla ei ole vesijohtoa; sähkö puuttui 11 prosentilta kotitalouksista.

Asumisen ongelmat ovat romaniväestössä tavallisia kaikissa maissa, mutta niissä on suuria aste-eroja. Suomessa ei ole samanlaisia laajoja infrastruktuurin puutteita kuin Kroatiassa.

Oman kulttuurisen identiteetin keskeisimmäksi osaksi Kroatian romanit määrittelevät useimmiten kielen. Ei kuitenkaan ole selvää, kuinka aktiivisesti he käyttivät omaa kieltään. Myös romanimusiikki ja tanssit ovat tärkeitä, samoin kansainvälisen romanipäivän vietto. Kielen merkitys vaikuttaa Kroatiassa huomattavan suurelta. Syrjintää koetaan varsin usein: 28 prosentilla Kroatian romaneista oli syrjintäkokemuksia viimeksi kuluneen vuoden ajalta, useimmiten työelämästä. Sosiaalipalveluihin oltiin yleisesti tyytymättömiä ja niissä oli koettu myös syrjintää. Viharikoksista oli kokemusta 17 prosentilla, mutta poliisi tunnisti näistä tapauksista arviolta vain 20 prosenttia viharikoksiksi. Aivan vastaavia tietoja Suomen romanien kokemuksista ei ole käytettävissä.

Työelämässä oli tutkimustulosten mukaan vain 19 prosenttia vastaajista. Heistä seitsemän prosenttia oli kokoaikaisessa ja yhdeksän prosenttia osa-aikaisessa työssä, kaksi prosenttia oli

yrittäjiä. Palkkatyön ulkopuolella olivat erityisesti nuorimmat ja vanhimmat vastaajat sekä naiset (92 %) useammin kuin miehet (71 %).

Tulokset ovat kiinnostavia siksin, että uusimman suomalaisen romanitutkimuksen mukaan myös Suomessa palkkatyössä oli vain 19 prosenttia vastaajista (Weiste-Paakkanen ym. 2018). Tulokset haastavat yhteiskunnissamme tavanomaista työn ja palkkatyön määrittelyä: on vaikea kuvitella, että yli 80 prosent-

tia romaneista ei tekisi mitään työtä luettavaa. Tulokset tekevät kuitenkin ymmärrettäväksi köyhyyskulttuurin elämäntavan osana: palkkatyö on tavallisin keino hankkia toimeentulo.

Kroatian romanitutkimusta on kiinnostava verrata Suomesa tehtyyn tutkimukseen, joka painottuu pikemmin humanistisesti kuin yhteiskuntatieteellisesti. Meillä on julkaistu laaja kansallinen romanien historia (Pulma 2014) ja erillinen tutkimus romanimusiikista (Åberg &

Blomster 2006). Romanien elinoloista on niukasti tietoja. Tärkeimpiä julkaisuja ovat vähemmistövaltuutetun toimistossa tehty syrjintätutkimus (2014) ja Weiste-Paakkasen edellä mainittu tutkimus, joiden aineistot ovat melko pienet ja niitäkin oli vaikea koota. Lisäksi Opetushallitus on tuottanut useita selvityksiä romanien koulunkäynnistä ja ympäristöministeriö asumisesta.

KIRJALLISUUS

Crowe, David M (2007) *A History of the Gypsies of Eastern Europe and Russia*. New York: Palgrave Macmillan.

Erilaisena arjessa – selvitys romanien syrjintäkokemuksista (2014) Vähemmistövaltuutetun julkaisusarja 15. Helsinki: Vähemmistövaltuutettu.

FRA, European Union Agency for Fundamental Rights (2017) *Second European Union Minorities and Discrimination Survey, Main results*, Luxembourg: Publications Office of the Eu-

ropean Union, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-eu-midis-ii-main-results_en.pdf.

Kunac, Suzana & Klasnić K & Lalić S (2018) *Roma Inclusion in the Croatian Society: a Baseline Data Study*. Zagreb: Centre for Peace Studies.

Pulma, Panu (toim.) (2014) *Suomen romanien historia*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Štambuk, M (2005) *Kako žive hr-*

vatski romi – How Do Croatian Roma Live. Zagreb: Institute of Social Sciences Ivo Pilar.

Weiste-Paakkanen, Anneli & Lämäsä, Riikka & Kuusio Hannamaria (2018) *Suomen romaniväestön osallisuus ja hyvinvointi. Raportteja 15/ 2018*. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.

Åberg, Kai & Blomster, Risto (2006) *Suomen romanimusiikki* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.